

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Управление образования администрации муниципального района
«Монгун-Тайгинский кожуун Республики Тыва»
МБОУ «СОШ №2» с.Мугур-Аксы

РАССМОТРЕНО
на заседании ШУМО
учителей русского и
родного языков
Ховалыг А.Ч.

Протокол №1
от «30.08.2024 г.»

СОГЛАСОВАНО
зам. по УВР

Чыдат Ч.К.

от «30.08.2024 г.»

УТВЕРЖДЕНО
Директор

Приказ №70
от «30.08.2 г.»

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родной (тувинская) язык»
для обучающихся 11 классов

Составитель: МО родного языка и литературы

Тыва дылды 11 класстарга өөредириниң программасынга тайылбыр бижик.

Тыва дыл - тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкиннери мөөңнеттинген. Ол тыва культураның - улустун аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чүүлдүн өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажил-херек чорудулгазының, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Ынчангаш тыва дылды өөредириниң ажилчын программазы үндезин деңнелге РФ-тиң ӨФКС-тиң негелделеринге дүүштүр ортумак ниити өөредилге черлериниң 5-9 класстарына тыва дылдың чижек программасынга үндезилеп делгеренгей кылдыр тургустунган.

Программа дараазында хоойлу, доктаал, саавырларның негелделеринге таарыштыр кылдынган:

- Россия Федерациязының Конституциязы (01.07.20 ч. чаарттынганы-биле) ст. 26;
- Федералдыг хоойлу. 29 декабрь 2012 ч. № 273-ФХ «Россия Федерациязының өөредилге дугайында хоойлузу»;
- Федералдыг хоойлу. 03.08.2018 ч. № 317-ФХ «Россия Федерациязының өөредилге дугайында хоойлузунун 11 и 14 статьяларына чаартылгалар киирериниң дугайында»;
- Россия Федерациязының Өөредилге болгаш эртем ямызының 17 декабрь 2010 ч. № 1897 дужаалы «Кол ниити өөредилгениң Федералдыг Күрүнениң Өөредилге Стандарттарын бадылаарының дугайында» (Россия Федерациязының өөредилге, эртем ямызының 31 декабрь 2015 ч. № 1577 дужаалды редакторлааны -биле);
- Тыва Республиканың Конституциязы (12.04.2019 ч. чаарттынганы-биле) ст.5, 24;
- Хоойлу ВХ-I «Тыва Республикада дылдарның дугайында» от 31.12.2003 ч. № 462 (12.04.2019 ч. чаарттынганы-биле);
- Тыва Республиканың Хоойлузу 21.06.2014 ч. № 2562 ВХ-1 «Тыва Республикага өөредилге дугайы» (02.06.2019 ч. чаарттынганы-биле).

Программаның ады болгаш авторлары:

1.7-ги класстың тыва дыл программасын Тыва Республиканың ниити

өөредилгезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээнге дүүштүр

Күрүнениң Федералдыг өөредилге стандартарының негелделери-биле тургускан.

2. Тыва дыл. 10-11 класс. Ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному / Е. М. Куулар, Н. Д. Сувандии, С. Э. Лопсан. – Кызыл: Национал школа хөгжүдөр институт, 2023. — 244 ар.класстарга тыва дылды өөредир чижек Программасынга даянган.

Тыва школаларга, өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредири уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээди алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдын дуржулгазын ажыглап билиринге чанчыктырар.

Тыва-дыл тыва нациянын дылы болур. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедиинкинери мөөңнеттинген. Ол-тыва культураның-улустун аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чүүлдүн өске-даа янзыларының, парлаганың, эртемниң, ажил-херек чорудулгазының, өөредилганың болгаш кижизидилгениң дылы апарган.

Ынчангаш тыва дылды өөредириниң программазы үндезин (базовая) деңгелге Тыва Республиканың Өөредилге яамызының «5-11 класстарга Программалар. Тыва дыл. Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. Тыва аас чогаалы болгаш литература» деп номунга үндезилеп делгереңгей (развёрнутая) кылдыр тургустунган.

Тыва школаларга, өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредири уругларның угаан медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээди алыры-өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдың дуржулгазын ажыглап билиринге чанчыктырар.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары, кылыр ажылдары.

Сорулгалары:

-өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга билириниң мергежилдерин ,чаңчылдарын хевирлээр;

-шын бижиириниң, бижик демдектерин шын салырының быжыг чаңчылдарын бээр;

-алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарының

бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;

-литературлуг дылдың нормаларынга чанчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазының культуразын бедидер;

-ниитилел амыдыралынга тыва дылдың ужур-дузазын, хөгжүлдезин, өске дылдар аразында ээлеп турар туружун бөдүүн билиглер-биле таныштырар;

-төрээн дылынга камныг, сонуургалдыг, хандыкшылдыг болурунга кижизидер;

-өөреникчилерни номга, шын, медреселдиг, аянныг номчуурунга сундулуг болурунга кижизидер, боттары боданып өөрениринге чанчыктырар;

-мөзу-шынар, эстетика, куш-ажыл талазы-биле кижизидилгеге бүрүнү-биле ажыглаар; харыысалгалыг болурунга, өөредилгениң, күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидер.

Бо сорулгаларны чедип алырда башкының ниити культурлуг деңгелин бедидери, дыл эртеми, методика, ниити педагогика, ИКТ, чаартылгалар талазы-биле белеткелин үргүлчү бедидери, бодунуң хүлээлгезин харыысалгалыг, чогаадыкчы ёзу-биле күүседери.

5-11 класстарга тыва дыл эртеминиң утказы болгаш тургузуу.

Школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредириниң программасында фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шынбижиириниң, бижик демдектерин шын салырынын чаңчылдарын, аас, бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерин киирген. Төрээн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерин тыва дыл эртеминиң база амгы

үеде дыл эртеминиң чедиинишкннерин барымдаалап тайылбырлаан.

Программа шуушкак принцип ёзугаар тургустунган. Чамдык берге, улуг темаларны (лексика, сөс чогаадылгасын) ангы-ангы класстарга чадаланчак өөредири көрдүнгөн.

5-9 класстарга төрээн дыл курузу 1-4 класстарга өөрөнгөн чүүлдериниң дорт уланчызы, системажытканы болур.

11 класска өөрөнгенин катаптааш, «Орфография-шын бижилге»,

«Синтаксис болгаш пунктуация», «Сөзүглел» деп эгелерин өөренир

5-11 класстарга тыва дыл эртеминиң утказы болгаш тургузуу ниити өөредилге

программазының негелделеринге дүгжүп турар.

5-11 класстарга тыва дыл эртемин өөредириниң кол угланыышкыны, негелделери.

Программанын кол угланыышкыны - школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредириниң фонетика, лексика,сөс чогаадылгазы, грамматика морфология,синтаксис) дугайында билиглер,шын бижииринин болгаш бижик демдектерин шын салырынын чанчылдарын,аас болгаш бижимел чугаанын чанчылдарын,стилистика элементилерин,дыл дугайында чамдык билиглерни киирген.

Төрээн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртеминин база амгы уеде дыл эртеминиң чедииникиннерин барымдаалап тургускан.

Төрээн дыл башкыларының ажылының кол уг-шии өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чанчыктырар, оларның чугаазын, боданыр аргаларын сайзырадыры болур. Программада өөредилге материалын быжыг шингээттирери-биле катаптаашкынче чугула кичээнгейни угландырган.Чылдың эгезинде болгаш төнчүзүнде ону чорударына тускай шактар көрдүнген турар ужурлуг.

Программаның кол негелдези– тыва дыл кичээлдеринге өөредилге болгаш кижизидилге ажылын чангыс аай харылзаалыг чорудары.

ТЕМАЛЫГ ПЛАННААШКЫН

11 класс (34 шак)

Блок	Тема (ооң иштинче кирип турар билиглер)	Шак саны ниити б/ш тема аайы-биле		Өөреникчилерниң ажил-чорудулгазының хевирлери
Синтаксис болгаш пунктуация	Синтаксис болгаш пунктуация	Ниити		Синтаксис болгаш пунктуацияның айтырыгларын билир. Сөс каттыжыышкынынга хамаарышкан билиглерни ханыладыр, оларны ылгаар, сөзүглел иштинде домактардан сөс каттыжыышкыннарының өзек болгаш чагырткан сөстөриниң аразында уткалыг хамаарылгаларын тайылбырлаар. Сөс каттыжыышкынының сайгарылгазы. Домакта сөс каттыжыышкыннарының кезектериниң каттыжып чоруур холбааларын тывар. Сөс каттыжыышкыннары болгаш домактарның тургузуг болгаш утка талазы-биле онзагай талаларын сайгарар. Сөс каттыжыышкынының сайгарылгазын кылыр. Домак дугайында билигни катаптаар, оларның кол шынарларын, домакка каттыжар чурумун айтыр. Бөдүүн, нарынчылтыг болгаш нарын домактарны аңгылаар.
	Синтаксис болгаш пунктуацияның кол билиглери	1		
	Сөс каттыжыышкыны	1		
	Синтаксистиг харылзаалар	1		
	Домак, ооң чугула шынарлары. Домакта сөстөрниң туружу.	1		
	Домактарны бөлүктээри. Бөдүүн домактар	1		
	Домактың тускайлаан кижигүннери	1		
	Нарын домактың хевирлери. Чагырышпаан нарын домак	1		
	Чагырышкан нарын домак	1		
	Нарын синтаксистиг конструкция	1		Домактың грамматиктиг ооргазын тывар; домактың чугула болгаш ийиги черге кижигүннерин тывар.

	Дорт болгаш доора чугаа	1		Чаңгыс аймак кежигүннерни тодарадыр, бижик демдектерин салыр.
	Чогаадыкчы болгаш хыналда ажилдар. Немелде онаалгаларлыг диктант	2		Чаңгыс аймак болгаш чаңгыс аймак эвес тодарадылгаларны ылгаар.
	Угаап боданышкын хевиринге чогаадыг. Кыска чогаадыг			Тускайлаан болгаш тодарадыкчы сөстөрни тывар. Тускайлаан кежигүннерлиг домактарны бөдүүн, нарынчыттынмаан домактар кылдыр эде тургузар.
	Шинчилел ажылы «Тыва болгаш орус дылдарда чаңгыс составтыг домактар»			Кирилде сөстөрлиг, кирилде домактарлыг, адалгаларлыг домактарга бижик демдектерин салыр. Нарын домактың кезектериниң кызыгаарын тывар; нарын домакты чагырышкан болгаш чагырышпаан деп ылгаар.
	Төлевилел камгалалы «Бөдүүн домак дугайында»			Чагырышпаан нарын домактарга чогуур бижик демдектерин салыр.
	Сөзүглел-биле ажыл			Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр. Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның хевирлерин айтыр, оларның аразында холбажыр аргаларын тодарадыр. Чагырышкан нарын домактарга чогуур бижик демдектерин салыр. Бөдүүн домактарга болгаш нарын домактарга домак кежигүннериниң түрүжүн сагыыр. Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр. Нарын синтаксистиг конструкцияларның иштинде домактарның кызыгаарын, оларның аразында холбажыр аргаларын тодарадыр. Дорт болгаш доора чугааны аңгылаар, оларга чогуур бижик демдектерин салыр.

				Чогаадыкчы болгаш хыналда ажилдар. Немелде онаалгаларлыг диктант.
				Угаап боданыышкын хевиринге чогаадыг «Мээң авам онзагай». Кыска чогаадыг «Келир үеде мээң мергежилим». Шинчилел ажылы «Тыва болгаш орус дылдарда чаңгыс составтыг домактар». Төлевилел камгалалы «Бөдүүн домак дугайында». Сөзүглел-биле ажил. Бердинген сөзүглелге чогуур бижик демдектерин салыр. Белеткеп каан сөзүглелге бижик демдектерин салыр, частырыгларын эдер.
Стилистика	Стилистика	Ниити шагы –		Публицистика (парлалга) стилиниң шынар демдектерин айтыр.

		12		Парлалга стилинің лексика болгаш синтаксис талазы-биле оназагай талаларын айтыр, эртем терминнерин ажыглаар.
	Эртем стили, ооң хевирлери	1		Парлалга стилинің жанрларына сөзүглелдер тургузар: медээ дамчыдары (демдеглел, интервью, репортаж, отчет), сайгарылгалыг (статья, рецензия),
	Албан-херек стили, ооң хевирлери болгаш ылгавыр демдектери.	1		Чечен чогаал стилинге ажыглаар дылдың аргаларын, сөстөр, домактарның стиль талазы-биле ажыглалын тодарадыр.
	Албан-херек бижиктери	1		Албан-херек стилинің жанрларын бижип билир.
	Резюме.	1		Чечен чогаал стилинге хамаарышкан сөзүглелдин сайгарылгазын кылыр.
	Публицистика стилинің хевирлери	1		Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар. Шилилге диктант.
	Публицистика стилинің сайгарылгалыг жанрлары	1		Чогаадыг. Стильдерниң кайы-бир хевирин ажыглавышаан, «Бойдус чаңы болчумча чок», «Тооруктуг долгай таңдым долганзымза, тодар-ла мен...», «Суурумнун ыдыктыг чери» (өөреникчиниң шилилгези-биле) деп темаларның кайы бирээзинге бижиир.
	Публицистика стилинің медээ дамчыдар жанрлары	1		Төлөвилел камгалалы «Сөзүглелдин уран-чечени»
	Аас-биле дыңнадыг, ооң хевирлери	1		
	Чечен чогаал стили	1		
	Уран-чечен аргалар	1		
	Стилистиктиг фигуралар. Аас чогаалының дылы	1		(өөреникчиниң шилилгези-биле)
	Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар.	1		
	Шилилге диктант			
	Чогаадыг			
	Төлөвилел камгалалы			

Чугаа культуразы	Чугаа культуразы	Ниити -10		Чугаалажылга үезинде чугаа культуразының чамдык айтырыгларын ылгаар болгаш шын ажыглаар: нормажыттынган, коммуникативтиг, чугаа этиказын сагыыры.
	Чугаа культуразы – лингвистиканың бир адыры. Чугаа культуразының кол талалары	1		Номчулга үезинде сөстөрни шын адаар, үн доктаашкыннарын сагыыр, логиктиг ударениелерни салыр. Аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагыыр.
	Дылдың нормалары болгаш ооң хүлээлгелери. Тыва литературлуг дылдың нормалары	1		Бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазының тургузуун хайгаараар, сайгарар, үнелээр.
	Стиликтиг нормалар	1		Хөй улус мурнунга чүве чугаалап тура, литературлуг дылдың нормаларын сагыыр.
	Аас болгаш бижимел чугаа культуразы	1		Мергежилгелер кылып тура, тыва дылдың орфоэпия, лексика, грамматика, стиль талазы-биле нормаларын сагыыр.
	Бодунуң болгаш өске кижиниң үнелээри	1		Чогаадыкчы болгаш хыналда ажылдар.
	Хөй улус мурнунга чүве чугаалаарының культуразы	1		Чогаадыг-эссе: «Кандыг чугааны эки дээрил?»
	Чугаа этикединиң онзагайы	1		Угаап боданыышкын хевиринге чогаадыг: «Литературлуг норма дээрге ...».
	Албан-ёзузу-биле харылзажырының культуразы	1		Шинчилел ажылы. «Чугаа этикедин сагыыры – кижиниң ниити культуразының демдээ».
	Чогаадыг-эссе: «Кандыг чугааны эки дээрил?»	2		Немелде онаалгаларлыг түңнел хыналда диктант.
	Угаап боданыышкын хевиринге чогаадыг: «Литературлуг норма дээрге ...»			